

cim faktorom, vplývajúcim na hĺbku a rozsah poznania dieťaťa, a tým i rozsah a úroveň jeho verbálneho i neverbálneho správania.

J. Mistrík (1989) člení detskú lexiku na slová: 1. onomatopoické (*bác, bacat', bú, bum, pa*), 2. konvenčné (*papať, bobo, havo, cucu, bokat'*), 3. deminutíva a hypokoristiká (*mliečko, zúbky, ocko, prštek*) a 4. slová deformované nedokonalou výslovnosťou niektorých hlások v reči dieťaťa.

Predmetom spracovania detskej lexiky v tomto príspevku je materiál získaný od poučených informátorov, 42 študentov pedagogickej fakulty, a vlastné záznamy rečového vývinu detí. Touto formou sme získali 733 detských slov, ktoré použili deti podľa udania ich rodičov vo veku od 10 mesiacov do 8 rokov (ich priemerný vek bol 2,78 roka).

Na analýzu sme vybrali 160 slov so zameraním na tie, ktoré sa objavujú v tzv. flektívnom štádiu, keď si dieťa začína uvedomovať gramatiku jazyka tak, že začne skloňovať a časovať, tvorí jednotlivé gramatické podoby slov a derivuje slová. V tomto období sa dieťa stáva spontánnym jazykovým tvorcom. Pomocou transferu a analógie dieťa počuté gramatické formy použije aj v inej situácii, pričom neakceptuje rozličné gramatické výnimky. Takto utvorené nové slová – pseudogramatizmy (Lechta, 1996) sú nesprávne, ale utvorené podľa prísne logických a systémových pravidiel jazyka. Obdobie synkretizmu (nerozčlenenosti) lexiky a gramatiky končí vtedy, keď sa v reči dieťaťa začne diferencovať lexikologická rovina od gramatickej, čo je približne v štvrtom roku dieťaťa.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na niektoré charakteristické znaky a možnosti tvorby pseudogramatizmov a naznačiť niektoré slovotvorné postupy v lexike detí. Tieto závery by mali poslúžiť ako východisko pre ich ďalšie zbieranie a systematickejšie spracovanie.

Slovnodruhové zastúpenie v nami vybranom korpuse slov bolo nasledovné: substantíva tvorili 66,87 %, slovesá predstavovali 23,12 %, adjektíva 6,25 % a príslovky 3,75 %.

Podstatné mená v detských prejavoch označujú konkrétne pomenovania substancií, v minimálnej miere pomenúvajú deje a vlastnosti. V období tzv. jednoslovných viet substantíva označujú celú výpoveď. Slovo *Havo!* neoznačí len psa, ale konotuje, často pomocou gesta a mimiky, celú výpoveď: *Tam je pes* alebo *Bojím sa psa*.

Pri tvorení **názvov osôb** prevládali spôsoby tvorenia príponami, napríklad od sloviess príponou *-ár*: *plavár* (plavčík), príponou *-ista* od substantív: *lietadlista* (letec), *kormanista* (šofér), *vlakista* (rušňovodič), príponou *-ák* od citosloviess *bubák* (strašidlo). Pomenovania ženských osôb: *ženica* (nevesta), *ocina* (mama) vznikli prechýľovaním z pomenovaní osôb mužského rodu. Možný je aj opačný postup: *sesternik* (bratranec) – od názvov ženských osôb sa tvoria názvy osôb mužského rodu. Z iných by som uviedla: *teta Paľo* (manželka uja Paľa), *teta Štoplíková* (teta majúca psa Štoplíka).

Názvy vecí a nástrojov sú slová a) onomatopoické: *tutú, handžndžn* (auto), *šušu* (vlak), *tik-tak* (hodiny), *hapči* (kvet), *štuk* (vypínač), *bac-bac* (bitka), *ham* (všetko na jedenie a pitie), *gól* (lopta), b) slová odvodené od zvukomalebných slov príponou *-a*: *hama, papa* (jedlo), *žiža* (sporák), c) odvodené slová, napr. názvy vecí utvorené od sloviess príponou *-ák*: *ležák, haják* (vankúš), *kerovák* (volant), *kukák* (ďalekohľad), *hojdák* (hojdací kôň), *učesák* (hrebeň), názvy vecí utvorené príponou *-ník*: *varník* (čajník), *menovník* (kalendár), názvy nástrojov odvodené od sloviess príponou *-ka*: *hrabka* (hrable), *kopka* (motyka), *zametka* (metla), *búvka* (posteľ), názvy nástrojov utvorené príponou *-dlo* od sloviess: *česadlo* (hrebeň), *zapásadlo* (opasok), názvy nástrojov utvorené príponami: *-č*: *holič* (hrebeň), *-ko*: *bolko* (rana), slová utvorené konverziou slovesa: *číta* (kniha), *plača* (slza), d) skladaním sa vytvorili pomenovania vecí: *tatabus* (autobus chodiaci ta-ta-tá), *ockobus* (autobus, ktorým prichádza ocko), *autohó* (lietadlo, auto, ktoré je hore), e) na metaforickom princípe vonkajšej podobnosti vznikli pomenovania vecí: *gól* (kapusta), *pekáč* (boby), *kockavá* praženica (knedľa vo vajci), *makové rúry* (jaternice).

Veľkú časť substantív tvorili **pomenovania zvierat**. Taktiež ich možno rozdeliť na: a) onomatopoické: *ga* (všetky zvieratá), *hijo* (kôň), *ga-ga* (hus), *ai, i-hi* (somár), *pi-pi, na-na* (sliepka), *ha-ha-ha* (pes), *ka-ka* (kačka), b) odvodené príponami *-a, -ka, -ko* z citosloviess: *pipa* (sliepka), *kvaka* (žaba), *miňa* (mačka), *buka, buba* (krava), *tlusko* (zajac), c) skladaním bolo utvorené slovo: *muchulienka* (mucha, lienka podobajúca sa muche, pravdepodobne podľa modelu kukulienka).

Slovesá pomenúvajú dynamické príznaky substancií, a preto majú i v lexike detí pomerne výrazné zastúpenie. Najprv fungujú ako jednoslovné výpovede so širokým významom: *Daj!* (Podaj mi niečo. Prítomné je tu i gesto a pod.) *Ham!* (Som hladná. Jem. Chcem jesť.) Neskôr pomocou sloviess dieťa vytvára viacslovné vety, keď sloveso plní funkciu predikátu v izolovanej podobe bez časovania (*Papať bába*), až nakoniec dochádza k osvojeniu správneho časovania.

Kým dieťa zvládne tento náročný proces so všetkými nepravidelnosťami, vokalicými a konsonantickými alternáciami, vytvára tvary nasledovne: napr. 1. os. sg. prezenta: *visám, plakám* (podľa dám), 3. os. pl. prezenta: *chcejú, vjú, povjú* (podľa dám – dajú), podoby préterita sú: *pečela, tečiel* (t. j. bez alternácií), podoby imperativu: *upekni, netrepaj*. Podľa V. Betákovej (1951) sú tieto tvary výsledkom procesov prechodu od agramatických tvarov ku gramatickým, keď dieťa na základe analógie známych produktívnych typov sloviess prejde vývinom od tvarov bez alternácií (ako prvé si osvojí časovanie sloviess byť, dať, robiť, chcieť) k správnym gramatickým tvarom svojej materskej reči.

Slovesá možno deliť na a) onomatopoické: *ňa-ňa* (žuť), *ham, pa-pa* (jesť), *lu-lu* (cikať), *tu-tú* (piť), *ta-ta-tá* (isť preč), *bo-bó* (bolieť), *haja* (spať);